

SABIEDRĪBAS LĪDZDALĪBA

Vai balsot var arī bērni? Pilsētā, par kuru būs šis stāsts, var. Bērni un jaunieši šajā pilsētā var izlemt dažādus jautājumus, piedaloties vēlēšanās. Katrai vecuma grupai ir savs balsošanas jautājums, piemēram, bērnudārzu audzētņi un pirmklasnieki balso par ziedu krāsu izvēli pilsētas parka rotaļu laukumā, bet 2. līdz 7. klašu skolēni izvēlas rotaļu iekārtu pilsētas parkā. Idejas tiek īstenotas tajā pašā vai nākamajā gadā, lai bērni uzreiz redz savas izvēles rezultātu.

Balssšanas biļetenus skolēni un bērnudārzu audzētņi saņem savā izglītības iestādē, bet nobalssot kopā ar saviem vecākiem dodas uz īstiem vēlēšanu iecirkņiem. Kāda 4. klases meitene stāsta: „Man ir interesanti piedalīties vēlēšanās, un es ļoti gaidu rezultātus. Zinu, ka uzvarēs tā ideja, par kuru būs nobalsojis lielākais bērnu skaits. Ja tā nebūs mana, es būšu nedaudz apbēdināta, bet nekas. Rīt, kad pamodīšos, uzreiz atvēršu pilsētas tīmekļvietni un ceru, ka rezultāti būs jau publicēti. Arī pēc tam sekošu līdzi, kā idejas tiek realizētas. Zinu, ka viss tiks publicēts internetā.” 12 gadu vecais Kristaps uzsver: „Ar vēlēšanām nemaz nav tik viegli. Es sākumā gāju skatīties uz to parku, padomāju, kādas rotaļu iekārtas tur vēl nav, kā pietrūkst. Pārrunājām savas domas arī klasē. Skatījāmies internetā citu pilsētu rotaļu laukumus. Vispār man ir tāda liela varas sajūta, ka varu ietekmēt svarīgu lēmumu pilsētā. Un, ja mana ideja uzvarēs, man būs sajūta, ka mazs gabaliņš tās lietas pieder arī man.”

Kopumā pilsētas izglītības iestādēs katrās vēlēšanās tiek izdalīti aptuveni 3600 biļetenu. Jautājums par ziedu krāsas izvēli izraisījis ne vien lielāko balsošanas aktivitāti, bet arī ciešāko rezultātu sāncensību. Par dzelteniem ziediem nobalsoja 41% bērnu, par violetiem – 59%. Kopējā balsošanas aktivitāte – 50%. 2.–7. klases skolēni ar 72% īpatsvaru nobalsoja par šūpoļu izvietojumu pilsētas parkā. Šīs vecuma grupas kopējā balsošanas aktivitāte – 35%.

KRITISKĀS DOMĀŠANAS ATTĪSTĪŠANA

Reiņa ģimene dzīvoja kādā mazpilsētā. Reinim nebija ne māsu, ne brāļu. Katru rītu tētis un mamma gāja uz darbu, bet Reinis uz skolu. Pēc skolas Reinis mājās pārnāca pirmais, izmācījās un pārējo laiku pavadīja internetā. Tikai brīvdienas bija citādas, tad viņi devās pārgājienā, brauca uz kino vai ciemos. Brauca parasti ar autobusu, jo savas mašīnas ģimenei nebija. Kādu dienu, kad Reinis atvēra internetu, datora ekrānā parādījās liels un košs paziņojums: „Tu esi uzvarējis loterijā un laimējis mašīnu!” Reinis paziņojumu izlasīja trīsreiz. Pirmā sajūta bija – tas nevar būt, bet jau pēc mirkļa Reinis atcerējās, ka ir dzirdējis par klasesbiedra Matīsa māsas laimēto mašīnu. Tātad tas ir iespējams! Reinis priecīgi uzspieda uz ziņojuma, bet tajā pašā mirklī datora ekrāns pēkšņi satumsa. Reinis spieda dažādas pogas, bet dators nedarbojās. Kad vecāki pārnāca mājās, Reinis izstāstīja par notikušo. Stāstījums sanāca ļoti haotisks, jo Reinis joprojām nesaprata – kas notiks ar laimēto mašīnu, ja dators tieši tai mirklī salūza. Vai to iegūs kāds cits? Mamma sarauca pieri, bet tētis apņēmīgi zvanīja kaimiņam, kurš nodarbojas ar datoru remontu. Jau pēc pāris minūtēm tapa skaidrs, ka, nospiežot uz paziņojuma, Reinis ir lejuplādējis datorvīrusu, kurš nu ir sabojājis lielāko daļu datorā esošo failu. Kas noticis, noticis, bet turpmāk Reinis daudz apdomīgāk izvērtēja tādus paziņojumus kā *Dāvinām!*, *Saņem bez maksas!*, *Lielākais laimests!*, *Labākā iespēja!*, *Pēdējās minūtes piedāvājums!* un citus, apzinoties, ka nez vai sveši cilvēki vai uzņēmumi tāpat vien vēlas ko dāvināt vai iepriecināt ikvienu interneta lietotāju.

SAPROTI KONTEKSTU

Tik liela atlaide!, Tas ir gandrīz par velti!, Tik lēti, ka jāpērk! Šādas reklāmas Sintija redzēja bieži un katru lietu arī lūdza mammai nopirkt, jo tas taču ir tik izdevīgi. Bieži gan Sintija dusmojās, jo mamma gandrīz vienmēr atteicās Sintijas ierosinātās lietas pirkt. Sintija to nesaprata. Kā var nepirkt unikālu vafeļu un kēksiņu pannu, ja 600 eiro vietā tagad cena ir tikai 270 eiro. Tas ir tik lēti! Sintija nolēma šo lietu tā neatstāt un cīnīties par izdevīgu iepirkšanos. Ja mamma neprot matemātiku, tad Sintija mācās 5. klasē un šo to jau saprot. Pie vakariņu galda viņa skaidri izrādīja savu neapmierinātību, atsakoties ēst un sēžot ar izteikti dusmīgu seju. Rihards, Sintijas vecākais brālis, kurš bija ļoti labā noskaņojumā, sāka Sintiju izvaicāt. Vienīgais, ko Sintija izdvesa: „Mamma vispār neprot matemātiku, nepērk to, kas patiešām ir izdevīgi. Tāpēc mums vakariņās nav vafeļu!” Tā kā Rihards zināja par Sintijas aizraušanos ar reklāmām, viņš paņēma baltu lapu, pildspalvu un mierīgā balsī sāka skaidrot. Rihards uzrakstīja, cik viņu vecāki nopelna, cik jāsamaksā par dzīvokli, cik tērē ēdienam, pulciņiem, atpūtas braucieniem un citām lietām. Atlikusī summa bija mazāka nekā vafeļu pannas ļoti zemā cena. „Nu re, Sintij,” Rihards teica, „svarīgi ir saprast, cik naudas mums ir, jo no tā ir atkarīgs, vai šī lieta konkrēti mums ir lēta vai nav. Un starp citu, vafeļu pannas cena šajā veikalā ir stipri augstāka nekā citur. Redzēju to citā veikalā par 250 eiro bez atlaides.” Riharda teiktais Sintijai lika aizdomāties. Viņa saprata, ka reklāmās izmantotie vārdi *Labākais!, Stilīgākais!, Lētākais!, Skaistākais!, Ērtākais!* uzrunā tikai neapdomīgu pircēju, jo skaidrs, ka katram cita lieta ir ērta, šķiet skaista vai stilīga. Arī ienākumi katrai ģimenei atšķiras – kas vienam ir lēts, citam tāds nav. Un nav jau arī tā, ka katra lieta ir jānopērk, vafeles Sintija var uzcept pie omītes, jo tieši omītei ir gardākie ievārijumi.

REAĢĒŠANA UZ NAIDA RUNU

Tas notika pirms dažiem gadiem. Annai nupat bija palikuši 13 gadi, viņa bija izveidojusi savu profilu *Facebook* un *ask.fm*. Annai ļoti patika atbildēt uz *ask.fm* jautājumiem. Kādu dienu Annai tika uzdots jocīgs jautājums. Skolas populārākā meitene Liene Annai jautāja: „Kā tu domā, vai 6. klases skolniece Alise ir ļoti neglīta un stulba?” Anna sākumā nodomāja, ka neatbildēs uz šo jautājumu, jo tā nav viņas darīšana, bet vēlme iederēties populāro meiteņu pulciņā bija lielāka. Anna atbildēja, komentējot: „Nu laikam gan, ka ir.” Anna noklikšķināja pogu, nenojauzdama, kādas sekas radīs viņas atbilde.

Gāja laiks, Anna skolā kontaktējās gan ar Alisi, gan ar Lieni, līdz kādu dienu Annu izsauca uz pārrunām. Un kā jūs domājat, kas notika? Annas komentāru bija atraduši Alises vecāki. Saruna bija ļoti nepatīkama, jo Anna nebija ļauna un nepieklājīga, viņa vienkārši vēlējās izpatikt Lienei. Taču sarunas laikā šis pamatojums izklausījās tik muļķīgs, ka Annu pārņēma liels kauns. Par laimi, Annai izdevās izdzēst šo jautājumu gan no *ask.fm*, gan no interneta vēstures, taču attiecības ar Alisi un citām meitenēm nekad vairs nebija tādas kā agrāk. Anna tika uzskatīta par līdzskrējēju, viņai vairs neuzticējās. Izrādījās, ka ar vienu reizi pietiek, lai par tevi izveidotos spriedums, kuru mainīt ir ļoti grūti.

KĀ SEVI PASARGĀT INTERNETĀ?

Veronikas stāsts.

Ar viņu iepazīnos vienā no sociālajiem tīkliem. Nebija ne fotogrāfijas, ne arī kādas citas informācijas. Mēs sarunājāmies ļoti īsi: „Čau, kā iet?” Šāda sarakste turpinājās visai ilgi. Viņš neatbildēja par savu vecumu, teica: „Vēlāk pateikšu, vienkārši papļāpājam.” Veronikai bija 12 gadu.

Pēc kāda laika noslēpumainais sarunu biedrs tomēr nolēma atklāt savu seju, pieslēdzoties sociālā tīkla video tērzētavai. Atklājās, ka viņam ir 30 un viņš ir deju pasniedzējs. Veronika ziņkārības dēļ atsaucās uz ielūgumu apmeklēt deju nodarbību, uz kuru ieradās kopā ar draudzeni. „Pēc nodarbības kopā ar citiem devāmies prom. Pēc tam viņš uzrakstīja, prasīja, kāpēc mēs aizgājām, kāpēc nepalikām?” atklāja Veronika. „Tad sekoja piedāvājums – ja mēs atļausim pieskarties savām krūtīm, varēsim deju nodarbības apmeklēt bez maksas.” Meitenes pārtrauca saraksti. Vēlāk vīrietis sāka virtuālu saziņu ar meiteņu draudzenēm.

Turpina viena no viņām Anna: „Man bija 12 gadi. Viņš uzaicināja uz deju nodarbību. Pēc otrās deju nodarbības viņš rakstīja: „Es skatos uz tavām krūtīm” un vaicāja, vai drīkst tām pieskarties. Pateicu, ka ne, un viņu ignorēju, uz nodarbībām vairs negāju.”

Vēl viena cietusī meitene Kristīne atklāj: „Viņš teica: „Nebaidies, es tev nedarīšu pāri, viss būs labi.” Vaicāja, vai varu viņam parādīt krūtis. Es nobijos un zvanīju mammai. Mamma pēc tam vērsās policijā.” Viņa vienīgā par notikušo informēja mammu.

Savukārt citas meitenes skaidroja: „Mēs nobijāmies, pārstājām viņam atbildēt, bet pie vecākiem nevēršāmies.”

DALIES AR INFORMĀCIJU ATBILDĪGI

Andra stāsts.

Reiz es sacerēju dziesmas tekstu un klasesbiedrene Marta piedāvāja nofilmēt video, kurā es iedziedu savu dziesmu. Man Marta patika, es viņu pazinu jau kopš bērnudārza, tāpēc piekritu. Kad video tika nofilmēts un samontēts, Marta dziesmu ielika *WhatsApp* grupā, kurā bija mūsu tuvākie klasesbiedri. Taču viens zēns saglabāja šo video, bez manas piekrišanas izveidoja *YouTube* kanālu ar manu vārdu un tur publicēja šo video, kurš kļuva brīvi pieejams pilnīgi jebkuram. Kad palūdzu video izņemt, viņš tikai smējās un teica, ka uztaisīs manai dziesmai labu reklāmu. Katru dienu viņš skolā priecājās, kā viņa *YouTube* kanālam pieaug sekotāju skaits, bet video – skatījumu skaits. Video apskatījās ļoti daudzi skolēni. Man bija kauns rādīties skolā, jo daudzi smējās par manu dziesmu, es neesmu profesionāls dziedātājs, dziesmas izpildījums bija nekvalitatīvs, es kustējos muļķīgi, viss izskatījās tiešām slikti. Daudzi sāka prasīt, kad būs mans nākamais video, mudināja pieteikties Eirovīzijas dziesmu konkursam. Kad atkārtoti lūdzu klasesbiedram izņemt video, viņš tikai paņirgājās par mani un ļauni priecājās, ka ir situācijas noteicējs. Kaut arī šobrīd šis video ir izņemts, klasesbiedri un citu klašu skolēni man par to bieži atgādina, kā arī saukā mani par vietējo slavenību, kas man joprojām liek justies neērti.

ATŠĶIRT FAKTUS NO VIEDOKĻIEM

Jūlija mācās 5. klasē, un skolā ir uzdots mājasdarbs – uzzināt piecus faktus par kādu klasesbiedru un aizpildīt doto anketu. Darbs ir interesants, un Jūlija ar prieku ķeras pie tā. Viņa intervēs draudzeni Sabīni. Meitenes ir sarunājušas, ka nosūtīs jautājumus viena otrai *WhatsApp*, tur arī rakstīs atbildes. Pirmais jautājums ir par vārdu, uzvārdu. Ar to meitenes tiek galā ātri, kaut izrādās, ka Sabīnei ir divi vārdi, ko Anna līdz šim nav zinājusi. Otrais jautājums ir par dzimšanas laiku un vietu. Un te nu sākas. Tā vietā, lai Sabīne atrakstītu dzimšanas datumu, mēnesi, gadu un pilsētu, viņa raksta: „Es piedzimu briesmīgākajā gadalaikā, kas ir iedomājams, tāpēc dzimšanas dienā nekad nesaņemu savu mīļākos ziedus, tie vienkārši nezied tai laikā. Mamma gan saka, ka tas ir skaistākais gadalaiks, bet es viņai galīgi nepiekrītu.” Šādi Sabīne turpināja vēl ilgi. Anna gan vairākas reizes centās precizēt, kad tad īsti ir Sabīnes dzimšanas diena, bet beigās anketā tā arī ierakstīja: „Briesmīgā gadalaikā.” Ar nākamo jautājumu veicās vēl sliktāk. Tas bija pavisam vienkāršs: „Cik ilgi tu dzīvo šajā pilsētā?” un atbildē bija jāieraksta viens skaitlis. Arī te Sabīne vairākas minūtes rakstīja, ka viņai vispār šī pilsēta nepatīk, viņa te dzīvo jau pārāk ilgi, visu ir redzējusi, viss šķiet garlaicīgs un neglīts. Anna pavilka anketā līniju garāku un tā arī ierakstīja: „Pārāk ilgi.” Nākamajā dienā paveiktais tika pārrunāts klasē, izvērtējot, kādus faktus skolēni viens par otru ir uzzinājuši. Visi bija aizpildījuši anketu, skaidri norādot prasīto. Jūlijas anketa par Sabīni atšķīrās. Skolotāja sāka sarunu, analizējot atšķirības, un klases skolēni kopīgi nonāca pie atbildes – Sabīne ir dalījies ar savu pašreizējo viedokli par šiem notikumiem, nevis pateikusi konkrētus faktus. Fakti ir patiesi, pierādāmi, taču Sabīnes domas par pilsētu jau rīt var mainīties. Un cerams, ka tā arī būs, jo šī pilsēta ir viena no senākajām un skaistākajām Latvijā. Tas, ka Sabīne visiem stāsta, ka tā ir neglīta, ir tikai Sabīnes viedoklis, nevis fakts. Atbrauciet paši un apskatieties, neuzticieties tikai Sabīnes viedoklim!

IZPRATNE PAR MEDIJU LOMU

Kādu dienu Andrejs ģimenei paziņoja: „Basketbols ir stilīgs, un es būšu slavens basketbolists!” Andreja dvīņumāsa sāka skaļi smieties, mamma izbrīnā sarauca pieri, tētis izlikās paziņojumu nedzirdam, tikai vectēvs, kurš ciemojās pie viņiem, dzirdēto uztvēra ar sajūsmu. Te laikam jāpaskaidro, ka pēdējo gadu laikā Andrejs uz pāris nedēļām bija iestājies visās sporta komandās, kas vien pilsētā bija pieejamas. Andrejs, tāpat kā viņa tētis, sekoja līdzīgi sporta notikumiem, un viņa interesi par konkrēto sporta veidu noteica sacensības, ko tobrīd rādīja medijos. Nu Andrejs bija izlēmis kļūt slavens basketbolists. Nevis pati spēle, bet tikai vēlme būt slavenam bija Andreja virzītājspēks. Viņam bija vajadzīgas tikai ovācijas, apbrīns un popularitāte. Andrejs zināja, ka ne jau viņš ir vainīgs pie tā, ka vēl nav slavens, – vietējās komandas bija švakas, treneri viduvēji, vietējie iedzīvotāji skaudīgi. Nu visas cerības tika liktas uz basketbolu – visi taču skatās pasaules čempionātu, sauc spēlētājus par *zvaigznēm*, tiem maksā miljonus – drīz tas viss būs arī Andrejam.

Nākamajā nedēļā Andrejs devās uz basketbola treniņiem, taču jau pēc dažām reizēm viņu pārņēma sajūta, ka arī basketbols nav viņam piemērotākais sporta veids. Šīs sajūtas paspilgtināja kāds ieraksts komandas sociālo tīklu profilā pie reportāžas par zaudēto spēli. Viņam pazīstama meitene bija ierakstījusi, ka varbūt šai komandai labāk jādibina koris un jādzied, nevis jāspēlē basketbols. Ieraksts bija saņēmis neskaitāmus *patīk*. Ļoti nepatīkami.

Andreju glāba internetā izlasītā ziņa, ka tuvojas pasaules līmeņa boksa sacensības. Kad pēc cīņām, atverot ziņu portālus, ziņu virsraksti slavēja bokserus, Andrejam vairs nebija nekādu šaubu – viņš sāks trenēties boksā un kļūs par pasauleslavenu bokseri.